PLUTARH ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

DE

MARIA MARINESCU-HIMU

Scriitorul Plutarh, a cărui amintire o perpetuează o operă însumînd, după ultimele rezultate ale lui Konrat Ziegler, 250 de titluri şi a cărui activitate a împletit în chip armonios speculaţia meditativă cu predicaţia morală şi cu îndeletnicirea practică, a fost un personaj consacrat chiar din timpul vieţii. Contemporanii au văzut în el un îndrumător al vieţii lor, şi i-au apreciat strădania neobosită depusă în vederea redării vechii străluciri Oracolului de la Delfi. Apărarea oracolului învinuit că nu mai dă profeţii în versuri, ca altădată, ci numai în proză, a făcut-o în lucrarea lui „De ce nu trebuie să mai dea Pythia oracole în versuri", tradusă şi comentată în timpurile mai apropiate de noi, de Robert Flacelière [1] în 1937. Din această lucrare rezultă că Plutarh a militat activ pentru redobîndirea prestigiului oracolului delfic, organizînd sacrificii, conducînd coruri, procesiuni şi discuţii. Plutarh căuta să convingă pe pelerini că altădată oracolele prezentau răspunsurile lui Apolo sub o formă poetică cu obscuritate căutată, pentru a proteja astfel pe slujitorii lui împotriva mîniei solicitanţilor şi a ascunde adevărul celor ce nu trebuiau să-l afle. În vremea lui — susţinea Plutarh — graţie păcii romane, oracolul era chemat să răspundă unor probleme de ordin privat şi pacific, şi tonul simplu se potrivea cel mai bine unor astfel de răspunsuri.

Dar această deosebită strădanie de a reda Oracolului delfic vechiul lui prestigiu se integrează într-un program vast de activitate care urmărea redresarea morală a unui popor căzut în robie ; era momentul cînd în întreaga Grecie cetăţile altădată înfloritoare, cum erau Corintul sau Megalopolis din Arcadia, zăceau la pămînt, cînd drumurile Epirului şi ale Etoloacarnaniei erau primejduite de bande de tîlhari, cînd ţinuturi întregi erau depopulate, cînd Grecia era văduvită de monumentele arhitectonice, de statui şi ofrande de preţ, care luau drumul Romei, cînd capetele statuilor reprezentînd eroi binefăcători ai colectivităţii greceşti erau înlocuite cu capetele unor împăraţi romani ambiţioşi, cînd tinerii greci porneau ca ostateci la Roma, ceruţi de romani şi trădaţi de partidul grec romanofil. Plutarh a simţit întreaga tragedie a poporului său şi a răspuns comandamentului străbun de a fi, prin cuvîntul său, apărător al patriei care zămislise

[1] Plutarque sur les oracles de la Pythie. Texte et traduction avec une introduction et des notes par Robert Flacelière. Les belles lettres, Paris, 1937.

veacul lui Pericle și susținătorul moral al urmașilor acelora ce se jertfiseră la Marathon, Salamina și Plateea. O rezistență armată în fața romanilor acum nu mai era posibilă, lucru pe care l-au înțeles scriitorii timpului, adoptînd tacit ideea unei intervenții pentru netezirea raporturilor dintre învingător și învins, elaborînd în acest sens opere pentru preamărirea trecutului elin pe care le puneau la îndemîna romanilor și opere pentru elogierea spiritului de ordine al romanilor și capacității lor organizatorice, pe care le făceau accesibile grecilor.

Din această convingere că slujesc un ideal elenic, au fost zămislite operele lui Appian, Arrian, Dio Cassius, Pausanias și Plutarh. Operele acestea înmănunchiate au dat dreptul epocii să fie considerată „Epoca Renașterii", deși ea n-a izbutit să creeze valori literare care să se impună prin unicitatea lor.

Strădania aceasta a lui Plutarh, depusă pentru redresarea morală a colectivității grecești, își are valoarea ei plină de semnificație care, în perspectiva timpului, apare mult sporită. Iată pentru ce opera lui Plutarh a constituit un obiect de îndelungată meditație și dezbatere la Congresul al VIII-lea al Asociației Guillaume Budé, care s-a ținut la Paris în anul acesta, între 5 și 10 aprilie, pentru aniversarea a 500 de ani de la nașterea umanistului francez.

În cadrul Congresului s-au prezentat comunicările: Robert Aulotte (Nancy), *Budé, traducteur de Plutarque*; Robert Flacelière (Paris), *État présent des études sur Plutarque*; E. D. Phillipps (Belfast, Irlanda), *Plutarque, interprète de Zoroastre*; Heinrich Dörrie (Münster), *Le platonisme de Plutarque*; D. Babut (Lyon), *Plutarque sur la nature de l'âme et des passions*; L. Clare și François Jouan (Caen), *La plus ancienne traduction occidentale des Vies de Plutarque*; Pierre Scatozzo (Milano), *Plutarque interprète baroque de la romanité* și, în fine, Edmond Berry, *Plutarque dans l'Amérique du XIX-e siècle*.

Cum momentul prezentării investigației noastre coincide cu această, am putea spune, sărbătorire a lui Plutarh, ne îngăduim să aducem și noi omagiul nostru memoriei lui, arătînd situația studiilor plutarhice în țara noastră.

Am putea afirma că în Occident nu găsim pînă în zorii veacului al XVI-lea întinse preocupări plutarhice. Amintim totuși menționarea lui Plutarh de către Jean de Salisbury, episcop de Chartres, filozof scolastic englez (1115–1180). După căderea Constantinopolului Plutarh este impus atenției Occidentului de învățații Plethon Gemistes, Besarion, Theodor din Gaza. În 1410 este semnalată o traducere latină a lucrării Περὶ παίδων ἀγωγῆς. În 1509 Plutarh este editat de Aldus Manutius și reeditat în 1542; în 1570 apare o traducere în latinește a lui Xylander. De acum încolo interesul pentru Plutarh sporește. Vîlva produsă de Renaștere în jurul lui este mare și se menține. Machiavelli îl admiră și-l numește „gravissimo scrittore", Erasm traduce mai multe din operele sale, iar Montaigne afirmă „C'est mon homme que Plutarque".

Dar scriitorul care a contribuit la faima lui Plutarh a fost Amyot discipolul cardinalului Lemoine, căruia regina Navarrei îi încredințase catedra de latină și greacă la universitatea din Bourges. Amyot a început traducerea lui Plutarh, la apelul lui Francisc I și în acest scop a vizitat Roma și Veneția în căutarea celor mai bune manuscrise ale operei plutarhiene. Ediția lui Amyot a apărut în 1572 și a fost reeditată în 1618. Momentul apariției ei marchează nu numai succesul obținut de o valoroasă operă clasică, dar și un moment de seamă în evoluția limbii franceze, în care Amyot a încetățenit o seamă de termeni politici, științifici și muzicali.

După aprecierea lui Lanson [2], traducerea lui Amyot reprezintă efortul cel mai impunător al limbii franceze în tentativa pe care o face de a da noi elemente de vehiculare a gîndirii.

Dar în măsura în care se poate vorbi de o influență a lui Plutarh asupra scriitorilor occidentali, se poate vorbi și de o influență asupra literaturii sud-estului european. O cercetare a istoriei învățămîntului din Grecia după căderea Constantinopolului scoate în evidență rolul de prim ordin jucat de Plutarh în viața poporului grec, căzut în îndelungă robie.

Se știe că, în vremurile care au urmat căderii Constantinopolului, deschiderea unei școli în Grecia echivala cu un act de sabotaj la adresa turcilor și trebuia reprimat cu cea mai mare asprime. Și totuși în condițiile celei mai negre sclavii, au funcționat, în afară de Marea Școală a Neamului din Constantinopol (Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή), la diverse intervale de timp, școli la Adrianopol, la Patmos, la Sf. Munte, la Ianina, Atena, Hios, Smirna, Kydonia, Tyrnavon, Naxos, Moshopole și în alte părți, în temple și cripte hipogee [3], școli pentru învățătura copiilor și adulților și care au întreținut speranța în eliberare și au luminat poporul. La îndemîna acestui popor trebuiau puse texte grecești scrise într-o limbă populară, accesibilă tuturor. Un inițiator în acest domeniu a fost Nicolaos Sofianos, originar din Kerkyra și care în jurul anului 1515 își desăvîrșea studiile în Italia [4]. Sofianos, care și-a căpătat ulterior numele de ,,Luther al Greciei'' și-a dat seama de necesitatea tipăririi urgente a unor manuale în limba vorbită. Prima operă tipărită de el a fost Περὶ παίδων ἀγωγῆς a lui Plutarh și a apărut la Veneția în 1544 sub titlul Πλουτάρχου φιλοσόφου παιδαγογός. Traducerea a fost retipărită, împreună cu o gramatică a limbii grecești comune a aceluiași Sofianos, de Legrand, în vol. δ' = no. 22. Mai tîrziu, o dată cu eliberarea Greciei de sub jugul otoman, în 1821, cea dintîi carte pe care Marele Corais a socotit că trebuie să fie pusă în mîinile poporului era ,,Viețile paralele''. O mărturie evidentă de popularitatea de care s-a bucurat această carte, ca și celelalte opere ale scriitorului din Cheroneea, avem în comentariile și traducerile existente la noi în țară:

— patru traduceri cuprinzînd ,,Ascultarea poemelor'' (Mss. 651, 700, 747 și 748),
— șase traduceri din ,,Creșterea copiilor'' (Mss 657, 700, 762, 800, 1027),
— o traducere din ,,Iubirea de bogăție'' (Ms 756),
— trei traduceri ,,Despre indiscreție'' (Mss 646, 651 și 747)
— o traducere din ,,Sfaturi igienice'' (Ms 728),

făcute de profesori greci care au instruit tineretul român și cel grec în Academiile Domnești. Și tot sub influența lui Plutarh, C-tin Brîncoveanu, fiul Domnului, întocmește 40 de ,,Paralele'', tipărite în 1704 de Antim Ivireanul, care încă de la 1691 începuse o laborioasă activitate în tipografia de la Snagov.

Adaptarea pe care o face C-tin Brîncoveanu din ,,Viețile Paralele'' nu este un act de cultură izolat, ci se integrează organic în cuprinsul unei bogate literaturi cu nuanță moralizatoare, cum este cazul scrierii medievale italiene ,,Fiore di virtù'', bogată în istorioare moralizatoare, venită prin filieră greacă, cum este cazul cu *Floarea Darurilor*, tipărită de Antim Ivireanul la Snagov, sau mai ales cu romanul istoric al spaniolului Ghevara, tradus după o versiune latină de Nic. Costin, sub titlul ,,Ceasornicul Domnilor''. Și tot în această epocă se situează traducerea prologului tragediei cretane Erofili de către Dosoftei.

Prelucrarea lui Brîncoveanu a apărut în anul 1704 și este înregistrată în *Bibliografia românească veche* sub titlul: Plutarh, Paralele grecești și romane, traduse în greceasca modernă

---

[2] Gustave Lanson, *Histoire de la littérature française*, Paris, 1921.

[3] Matei C. Paranicas, *Schița situației culturale a neamului grec de la căderea Constantinopolului (1453) pînă la începutul secolului nostru*, Constantinopol, 1867.

[4] *Viața lui N. Sofianos*, în Legrand, I. p. CLXXXVII.

de Const. Brincoveanu. Din Plutarh Cheroneul, traducere foarte exactă în limba obişnuită a Paralelelor greceşti şi romane, de prea strălucitul învăţat, prea înălţat Domnul Domn Constantin fiul prea luminatului şi iubitorului de Christos, Domnitor a toată Ungrovlahia, Domnul Ioan Constantin Basarab Brincoveanu[5]. În Bucureşti, de către Antim Ieromonahul din Ivie 1704. Este în 8° mic, 3 foi + 82 pagini. Prefaţa lui Antim Ivireanul subliniază că „zelul înnăscut al iubirii de învăţătură" şi faptul că este „nelenevos la aflarea vreunei osteneli serioase pentru răspîndirea cunoscinţei cei iubitoare de învăţătură" l-a făcut să afle că „Domnul Ioan Constantin Brincoveanu prea învăţatul, cuvintăreţul şi adînc cugetătorul Domnul Constantin a tradus Paralele greceşti şi romane ale lui Plutarh în limba obişnuită grecească" pe care a izbutit să le încredinţeze tiparului în urma unor repetate demersuri pe lîngă Domn[6].

Preocupările plutarhice au continuat în ţara noastră printr-o serie de tălmăciri, pe care urmează să le prezentăm în ordinea apariţiei lor:

1) T. Racoce în Crestomaticul Român, 1820;
2) Costache Aristia, 1857;
3) T. Ioanid, 1882: Vieţile paralele ale celor mai celebri bărbaţi greci şi romani, Craiova, Tip. Samitca;
4) P. M. Georgescu, 1891;
5) Nicolae Bănescu, Viaţa lui Pericle, Tradusă din greceşte şi însoţită de o notiţă asupra autorului, 1907. Traducerea este făcută după Ed. Schaefer, apărută la Lipsca în 1814;
6) P. Muşoiu, 1922;
7) M. Jacotă, 1938;
8) N. Bogdan, 1940;
9) Şt. Bezdechi 1943;
10) N. I. Barbu, 1943, 1957, 1960, 1963, 1967.

Despre Theodor Racoce, primul traducător al unui fragment din *Moralia*, ne dă unele informaţii Aron Pumnul în *Lepturariul romănesc* apărut la Viena în 1864, vol. IV, p. 101: „Deşi a scris puţin, — zice Aron Pumnul, — totuşi este Racocea însemnat în literatura noastră, pentru că el este cel dintîi care a înştiinţat la anul 1817, publicăciunea unei foi literare rumâne sub numele de „Crestomaticul romănesc" din carele însă, pentru lipsa sprijinirii din partea publicului român, care pe atunci era amorţit cu totul, a putut ieşi broşura întiia numai în anul 1820; şi apoi această broşură se vede că a şi încetat, căci altele următoare nu se mai află" [7].

Despre fragmentul publicat de T. Racoce nu ştim mai mult.

Cel de al doilea traducător, Costache Aristia, este un personaj care s-a impus nu numai în literatură, ci şi în viaţa politică şi socială a ţării, manifestîndu-se sub diferite aspecte. Poet, artist, cetăţean, pedagog, autor dramatic, grafician, susţinător al reprezentaţiilor în limba română, întemeietor al Societăţii „Filarmonica" alături de Ion Cîmpineanu şi Heliade Rădulescu, el a adus o contribuţie de valoare în frămîntata perioadă a lui 1821 ca şi în cea din jurul anului 1848[8].

---

[5] Vezi *Istoria Romăniei*, vol. III, 1964, p. 293.

[6] Despre C-tin Brincoveanu vezi N. Iorga, *Viaţa şi domnia lui Constantin Vodă Brincoveanu*, Bucureşti, 1914, p. 156.

[7] Pentru Th. Racoce, vezi şi *Crestomaticul romănesc din anul 1820*, ed. îngrijită de Th. Bălan, 1930.

[8] Vezi Ana Maria Popescu şi Alexandru Machedon, *Constantin Aristia*, Bucureşti, 1967.

C. Aristia a supus cererea sa pentru tipărirea traducerii lui Plutarh, la 8 iunie 1854, Eforiei Şcoalelor. În cerere erau menţionate vieţile lui Tezeu şi Romulus, Licurg şi Numa însoţite de note istorice, mitologice şi literare ca şi de explicaţii la unele ziceri introduse după necesitatea textului elenic. Eforia Şcoalelor a răspuns lui Aristia la 7 iulie 1854, înştiinţîndu-l că lucrarea urma să fie tipărită în 1000 de exemplare. Ulterior i s-a dat autorizaţia pentru sporirea tirajului cu încă 300 de exemplare. Tipărirea a fost executată la 2 februarie 1857, iar lucrarea a apărut sub titlul ,,Paralela sau Vieţile bărbaţilor ilustri'', tradusă din elineşte de C. Aristia. Tom. I, Buc. Tipografia Colegiului Naţional, 1857. Menţionăm că, în acest timp, Aristia deţinea catedra de limba greacă la Colegiul Sf. Sava şi conducea biblioteca acestui colegiu, care apoi, tot prin îngrijirea sa, va fi transformată în Biblioteca Naţională — Biblioteca Academiei de mai tîrziu.

Lucrarea are o precuvîntare, în care Aristia arată dificultăţile redării textului grecesc, din cauza limbii neformate încă sau, după cuvintele lui, ,,pentru anomalia limbii româneşti''. ,,Piedică, — spune Aristia mai departe, mi-a fost şi lupta insuperabilă şi dificultatea la scris, lipsa de un dicţionar nou, lipsa de o gramatică care să fie adoptată de toţi, lipsa de ceva scrieri măcar, autentice în limba literaturii şi prejudiciul făcură aşa ca să nu mai ştiu dacă se cuvenea să merg ceva mai înainte, sau să mă las de munca foarte plăcută, singura mea mîngîiere''.

La baza traducerii lui Aristia stă ediţia Corais şi ediţia greco-latină a lui Theodor Doebner. După cîteva consideraţii pe care le face asupra stilului lui Plutarh ,,plin de viaţă, energic, plin de icoane şi comparaţii abundente'' autorul trece în prefaţă la unele consideraţii asupra cronologiei la antici, cu privire la ani, luni, la Olimpiade şi zile ca şi la cronologia romanilor, la sistemul monetar, la sistemul de măsuri şi greutăţi. Apoi aduce omagiul său lui Plutarh, reproducînd cuvintele de omagiu ale lui Montaigne din Essais, cartea a II-a, cap. IV, şi ale lui Rousseau din *Les rêveries du promeneur solitaire, quatrième promenade.*

Amintim cu acest prilej că tot lui Aristia se datoreşte şi traducerea cîntului I din Iliada, pe care o terminase în 1857 şi pe care o publicase în tipografia lui Eliade. Această tălmăcire constituie un act de cultură apreciat de Alexandru Dem. Ghica ca şi de N. Iorga, care recunoaşte că imperfecţiunile traducerii lui Aristia se datorează faptului că ,,limba română nu-şi alcătuise încă pentru poezie un stil de zile mari, un stil de clipe tăinuite, cînd sufletul stă singur''. Se ştie că însuşi Aristia, nemulţumit de această versiune a publicat o a doua traducere, în 1869, pe propria sa cheltuială, însoţită de un studiu introductiv intitulat ,,Disertaţie asupra versului hexametric'', prezentată de Aristia la Ateneul Român, în 3 şedinţe. Fără îndoială că munca lui Aristia a fost aceea de pionier în domeniul traducerii. Numai comparînd traducerea Iliadei lui Aristia, unde ,,podagerul divul Achille'' se învecinează cu ,,illustrissimul faber Vulcan'' şi cu ,,Pulchrigena copillă'', cu Iliada lui G. Murnu, numai comparînd traducerea *Vieţilor Paralele* a lui Aristia cu ,,Vieţile'' traduse de N. I. Barbu, ne putem da seama de munca înfăptuită de înaintaşi care dispuneau de atît de puţine mijloace de expresie.

Impulsul dat de Academie pentru promovarea traducerii din clasicii greci şi latini, şi anume din Sallustiu, T. Livius, Cicero, Polibiu, Dionis din Halicarnas, Dio Cassius, Plutarh, Herodot şi Lucanus[9], a favorizat apariţia mai multor traduceri printre care au văzut lumina tiparului cea a lui T. Ioanid din 1882, apărută la Craiova, şi cea a lui P. M. Georgescu, în 1891. E interesant de amintit aici prezentarea caldă făcută de Odobescu scriitorului din Cheroneea. Făcînd o analogie cu literatura franceză, unde Jacques Amyot a făcut din traducerea *Vieţilor*

[9] N. Lascu, *Academia Română şi traducerile din clasicii antici*, în A.I.I.C din Cluj, V, 1944—1948, 1949, p. 140.

Paralele o scriere nemuritoare, într-o epocă în care limba franceză era încă în procesul ei de formare, Odobescu observa că nici limba română nu este mai strîns închegată, de aceea o traducere făcută în românește, așa cum Amyot a făcut-o în franțuzește, va fi lăudată și răsplătită de „Societatea Academică"[10]. Cu tot entuziasmul cu care Odobescu a îmbrățișat tălmăcirea lui Plutarh, el s-a aflat în situația de a constata că probele de traducere prezentate sînt inferioare prototipului unei bune traduceri în limba română și modelului literar, ele nefiind „decît niște nămoloase și întunecate dibuiri ale concurenților". Odobescu conclude că, premiind asemenea traduceri, scopul literar și totodată moral de popularizare a capodoperelor biografului antic pentru români n-ar fi cîtuși de puțin atins; Societatea Academică și-ar cheltui banii degeaba, iar publicul românesc ar rămîne „în deplină neștiință și deplină nepăsare de cele ce se vor fi povestind în zburlitul, întunecatul și mărăcinosul Plutarh". În urma acestor observații, cere respingerea traducerilor și repetarea concursului „cu speranța că pe viitor concurenții se vor pătrunde mai bine de scopul și adevăratele tendințe ale Societății, cînd ea voiește să dea operelor clasice ale antichității drept de cetățenie în limba română"[11].

Traducerea lui P. M. Georgescu, vechi translator și paleograf la Direcțiunea Generală a Arhivelor Statului, a apărut în 1891, în București, în tipografia Binder, și cuprinde viețile lui Tezeu, Romulus, Licurg și Numa, în 280 de pagini. Deși autorul afirmă în „uă mică dare de seamă drept precuvîntare", că a participat la concursul instituit de Academie, iar proba de traducere i-a fost premiată, traducerea n-a fost tipărită sub egida Academiei. Cartea este dedicată lui Evangelie Zapás cunoscutul inițiator al traducerilor din clasici, ale cărui sugestii făcute acum un veac și mai bine au fost îmbrățișate cu entuziasm de forul tutelar al culturii noastre. Fără îndoială că azi traducerea ne apare vetustă și departe de a îndeplini cerințele unei traduceri a vremii noastre.

Traducerea lui P. Ioanid, profesor de limba elenă la liceul din Craiova, a apărut în 1882 și numără 48 de pagini, cu mențiunea că Viața lui Licurg și a lui Numa constituie fascicula a II-a.

După douăzeci de ani semnalăm apariția unei singure vieți, a lui Pericle, realizată de prof. N. Bănescu, care a servit catedra de bizantinologie de la Cluj și București și a cărui activitate în domeniul clasicismului este notorie.

La o distanță de 10 ani întîlnim din nou o traducere a unei singure vieți, aceea a lui Licurg în „Biblioteca Revistei Ideia". Volumul numără 55 de pagini; pe cea de-a doua pagină este menționată data de 22 sept. 1922, iar la sfîrșitul volumului se află mențiunea că Panait Mușoiu era „diriguitorul" revistei.

Traducerea lui M. Jacotă, fost profesor de liceu la Iași, cuprinde primele 8 vieți. Cartea a apărut în 1938 în editura Fundației pentru literatură și artă. Traducerea este precedată de o prefață și de o introducere. În prefață autorul explică împrejurările în care a făcut această tălmăcire; arată că a avut în vedere textul stabilit de Theodor Doebner, apărut la Paris, în 1877, în editura Firmin Didot, și de asemeni traducerile lui E. Talbot, A. Pierron și Brotier. Urmează o introducere în viața și opera scriitorului, numărînd 33 de pagini, în care explică condițiile de dezvoltare a lui Plutarh, posibilitatea ce a avut-o de a audia cursurile cîțiva ani la Atena, cursuri de matematică, de retorică, medicină, științe ale naturii, dedîndu-se cu patimă filozofiei pe care o preda Ammonios. M. Jacotă evocă în continuare vizita lui Plutarh în Corint, la proconsulul Ahaiei, vizita la Roma și în vestul Italiei.

---

[10] Anale, tom. X, 1877, p. 4. Citat la N. Lascu, *op. cit.*, p. 178.
[11] Anale, tom X, 1877, raport 54–69 citat de N. Lascu, *op. cit.*, p. 178.

Traducerea lui N. Bogdan a pornit de la o concepţie falsă, străină cu totul de Plutarh, a cărui operă a urmărit aplanarea conflictului greco-roman, dar ea prezintă şi unele scăderi, privită ca o tălmăcire în sine. Credem, după o examinare a textului grec cu cel românesc, că avem de-a face cu o traducere din limba franceză, întrucît întîlnim nume proprii scrise după ortografia franceză (Lysippe (pag. 36) pentru Lysip sau Lysippos) şi neologisme cu sensuri inexistente în limba română, ca în pasajul „de asemeni, nu putea suporta vocea nici unuia dintre grăjdarii şi scutierii lui Filip, *cabrîndu-se* împotriva tuturor acelora ce vroiau să-l apropie". Totuşi întîlnim şi pasaje curgătoare.

Aşa cum s-a putut desprinde pînă acum, opera Moralia a lui Plutarh nu şi-a găsit decît un traducător izolat, pe Theodor Racoce.

Abia în 1943, Ştefan Bezdechi, fost profesor la Cluj, tălmăceşte trei dialoguri plutarhice: *Despre mînie*, *Despre liniştea sufletească* şi *Despre limbuţie*.

Volumul cuprinde 144 de pagini, făcînd parte din publicaţiile Institutului de Studii Clasice, fiind al zecelea din serie. El cuprinde o introducere asupra lui Plutarh care se întinde pe 23 de pagini şi în care, după împărţirea operei lui Plutarh în categoriile tradiţionale, se arată interesul special al acelor lucrări din *Moralia* care tratează cusururile, viciile „dissertations sur les mœurs", dintre care o menţiune specială merită opusculul intitulat „Despre metoda de a progresa în virtute", în care Plutarh ne dă o adevărată cheie a înţelegerii tratamentului ce trebuie să-l aplicăm celor ce manifestă un cusur sau un viciu. Ultima în ordine cronologică este frumoasa traducere a prof. N. I. Barbu, consacrată „Vieţilor Paralele". Traducerea se impune atît prin stilul său cît şi prin grija de a respecta originalul. O calitate a traducerii ce trebuie relevată înainte de toate este grija de a nu sacrifica nimic din textul grecesc şi de a reda întocmai topica. Acest din urmă deziderat, considerat de unii ca fiind greu de realizat, îl vedem pus în aplicare cu dibăcie în tălmăcirea de faţă, fără ca, prin aceasta, redarea în româneşte să aibă de suferit. Traducerea este prevăzută cu un text introductiv în care se cercetează viaţa şi opera scriitorului din Cheroneea. Ca atitudine filozofică, prof. Barbu vede în Plutarh un adept al religiei lui Apolo, curăţată de superstiţii vulgare. Deşi idealist, observă prof. Barbu, Plutarh atacă ideea epicureică a abţinerii cetăţeanului de la orice activitate politică, în vederea asigurării unei vieţi liniştite şi de asemenea se ridică împotriva lipsei de orice sentiment pe care o recomandă stoicismul. Aşadar, poziţia Cheroneanului nu este net idealistă, ci eclectică, ajungînd să formuleze unele teze care-şi păstrează şi azi valabilitatea, ca aceea a participării cetăţenilor la viaţa publică. În problemele de morală Plutarh se distinge printr-o serie de idei avansate pentru timpul său, iar în domeniul conducerii recomandă primatul raţiunii, care va fi pentru conducător cel mai bun sfetnic.

Un volum cuprinzînd vieţile lui Alexandru cel Mare şi Cezar a apărut, în traducerea prof. N. Barbu, în 1943 şi apoi în 1957, în Editura ştiinţifică, cu un număr de 187 pagini. În 1960 a apărut primul volum din serie cu o introducere de 90 de pagini şi cu un text de 524 pagini dintre care notele cuprinzînd spaţiul dintre p. 459–524; vol. II şi III au apărut în anii 1963 şi 1967.

Plutarh a constituit şi subiectul a trei teze de doctorat remarcabile, una a lui Const. C. Balmuş, alta a prof. N. I. Barbu, şi o alta mai veche, a lui Jean Crationesco. Lucrarea lui Const. Balmuş a fost publicată în 1925. Subiectul i-a fost sugerat lui C. Balmuş de lucrarea lui Eduard Norden, *Einleitung in die Altertumswissenschaft* (vol. I, ed. 2, 1912), care a generat

o serie de lucrări[12]. Ca punct de plecare i-au servit studiul lui Hippolyte Taine, *Essai sur Tite-Live*[13], iar pe de altă parte studiul lui K. Witte închinat aceluiaşi autor, intitulat ,,Uber die Form der Darstellung in Livius Geschichtswerk". C. Balmuş, pe atunci asistent universitar, îşi propunea să studieze din punctul de vedere al tehnicii naraţiunii una din operele cele mai populare şi mai citite de antichitate.

Autorul ia în consideraţie elementele dramatice care sînt prezente nu numai la Plutarh, ci domină întreaga istoriografie elenistică. Ultimele capitole ale lucrării cercetează psihologia eroilor din ,,Vieţile Paralele", psihologia mulţimilor, excursul ca procedeu tipic elenistic şi citatul. Lucrarea lui C. Balmuş a fost favorabil recenzată de prof. Theodor A. Naum în revista ,,Orpheus" pe mai-iunie 1926, p. 179–180 sub titlul *Cu privire la cartea lui C. Balmuş ,,Tehnica povestirii lui Plutarchos în Vieţile Paralele"*.

Cea de a doua teză de doctorat aparţine prof. N. I. Barbu şi a apărut sub titlul *Les procédés de la peinture de caractères et la vérité historique dans les biographies de Plutarque*. Thèse pour le doctorat ès lettres présentée à la Faculté de Lettres de l'Université de Strasbourg, Paris, 1933, 242 p. Autorul elucidează definitiv problema biografiei oamenilor politici şi militari din epoca alexandrină. Concluzia la care ajunge este aceea că în perioada respectivă nu s-au scris biografii de oameni politici şi de militari şi că dacă cititorii ar fi avut sub ochii lor aceste biografii politice, Plutarh nu s-ar mai fi văzut nevoit să facă distincţie între *bios* şi *historia*.

Teza de doctorat a lui J. Crationesco, trecută la Paris în 1874, poartă titlul *Plutarchus cum Herodoto et Thucydide comparatur quod ad historicam rationem attinet*. Thesim proponebat Facultati Litterarum Parisiensi ad Doctoris Gradum promouendus J. Crationesco. Paris, Hachette, 1874, 76 p. şi este dedicată ,,Doctissimis uiris facultatis litterarum Bucurescensii professoribus meis olim in Dacia magistris gratissimi animi monumentum D.D.D.".

Pe lîngă tălmăcirile plutarhice de care am vorbit există un număr de 19 traduceri izolate, majoritatea luate din ,,Vieţi", şi incluse în ,,Crestomaţia" alcătuită de N. Lascu şi H. Daicoviciu.

Pentru întregirea imaginii lui Plutarh în literatura română se cuvine să amintim menţionarea lui în cuprinsul operelor alcătuite la noi în ţară în perioada influenţei greceşti, cum este, de pildă, ,,Ceasornicul Domnilor" al lui Nicolae Costin, care citează nu o dată pe « filozofii păgîni » care au fost ,,Seneca, Plutarc, Ţiţero".

---

[12] K. Witte, *Über die Form der Darstellung in Livius Geschichtswerk*, in Rhein. Mus., vol. 65 (1910), p. 270–305 şi 359–419; C. Atzert, *Livius quomodo composuerit lib. XXI*, capit. 40–44. Program Regii Gymnasii Meppen. Pars altera, 1911; P. Iakob, *De Nicolai Damasceni sermone et arte historica*. Diss. Göttingen.

[13] Paris, 1910.